

Stortingets kommunal og forvaltningskomité

Deres referanse: [Deres ref.]

Vår referanse: 2018/xx

Dato: 14.01.2019

Forslag til endringer i sameloven (konsultasjoner)

1. Innledning

Vi viser til Prop. 116 L (2017-2018) forslag til endringer i sameloven mv. (konsultasjoner), som er til behandling i Kommunal- og forvaltningskomiteen.

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) har som hovedoppgave å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven og den øvrige lovgivningen, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig, jf. lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter § 1 annet ledd. NIM skal blant annet gi råd til Stortinget, regjeringen, Sametinget og andre offentlige organer om gjennomføringen av menneskerettighetene, jf. lovens § 3 første ledd bokstav b.

Forslaget til endringer i sameloven reiser mange menneskerettslige spørsmål, vi vil kommentere enkelte av disse.

2. Lovfesting av statlige myndigheters plikt til å konsultere urfolk

Staten har en menneskerettslig plikt til å konsultere samene som Norges urfolk når det gjelder lovgivning eller administrative tiltak som kan få direkte betydning for dem. Norge har ratifisert ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO 169). Konvensjonens artikkel 6 nr. 1 forplikter staten til å konsultere vedkommende urfolk i slike saker, spesielt gjennom deres representative institusjoner. Konsultasjoner er en viktig forutsetning for urfolks rett til deltakelse i beslutningsprosesser som angår dem, og for å bidra til å oppfylle samenes rett til selvbestemmelse etter folkeretten. ILO 169 angir rammene for konsultasjoner med urfolk.

Plikten gjelder alle typer lovgivningsmessige eller forvaltningsmessige tiltak «which may affect them directly», det vil si at det må være en sammenheng mellom tiltaket og vedkommende urfolk. Konsultasjoner skal ifølge konvensjonen skje gjennom hensiktsmessige prosedyrer og spesielt gjennom urfolks representative institusjoner. Sametinget som samenes folkevalgte organ har konsultasjonsrett i saker som kan få direkte betydning for samer i Norge. Ved kongelig resolusjon 1.juli 2005 ble det vedtatt egne prosedyrer for konsultasjoner som i utgangspunktet gjelder forholdet mellom statlige myndigheter og Sametinget, men prosedyrene er også blitt anvendt ved konsultasjoner med andre representanter for samiske interesser, slik som samiske næringsorganisasjoner. Staten, gjennom regjeringen, departementene, direktorater og

andre underliggende organer, omfattes av den gjeldende ordningen for konsultasjoner. I tillegg vil statsforetak og private rettssubjekter som utøver offentlig myndighet også omfattes av plikten, og Stortinget kan i noen tilfeller også ha konsultasjonsplikt. Forvaltningsorganer har også etter alminnelig forvaltningsrett plikt til å sørge for forsvarlig opplysning av saker før vedtak treffes, herunder skal virkningene for samisk kultur vurderes, konsultasjonsreglene kommer i tillegg til slike alminnelige saksbehandlingsregler.

FNs menneskerettskomité har også innfortolket en konsultasjonsplikt i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27. Komiteen har i sin praksis lagt vekt på i hvilken grad minoriteten har deltatt ved utformingen av den aktuelle lovreguleringen i vurderingen av hvorvidt det foreligger en krenkelse av artikkel 27.¹ ILO 169 artikkel 7 gir urfolk en rett til å delta i beslutningsprosesser som angår dem og fastslår at urfolk så langt det er mulig skal ha kontroll med sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

I departementets lovforslag foreslås det å lovfeste konsultasjonsplikten i et nytt kapittel i sameloven. Kapitlet omhandler blant annet hva som anses som konsultasjoner i god tro og med formål om å oppnå enighet, i hvilke saker og på hvilket stadium av saksprosessen det skal konsulteres, hvem som har plikt til å konsultere, hvem som skal konsulteres, og virkningen av brudd på konsultasjonsreglene. Lovforslaget er en oppfølging av forslagene fra Samerettsutvalget 2.

NIM mener det er gode grunner til å lovfeste konsultasjonsplikten og vi stiller oss positive til at dette gjøres gjennom en endring av sameloven slik departementet foreslår. FNs Menneskerettskomité har i sine anbefalinger til Norge fra april 2018 uttrykt bekymring for at retten til deltakelse gjennom konsultasjoner ikke er lovfestet og at staten ikke har sørget for at fritt, informert forhåndssamtykke fra samiske berørte parter er sikret gjennom lov eller i praksis.² Komiteen anbefaler derfor at staten bør:

«Ensure meaningful consultation with the Sami peoples in practice and adopt a law for consultations with a view to obtaining their free, prior and informed consent, in consultation with them;”³

NIM har i flere sammenhenger etterspurt myndighetenes oppfølging av Samerettsutvalgets forslag. I våre supplerende rapporter til ulike internasjonale overvåkingsorganer og i vår årsmelding for 2017 påpeker vi at manglende oppfølging av lovforslag som tar sikte på å sikre et effektivt vern av det samiske folkets

¹ Se Høyesteretts dom i Sara-saken, HR-2017-2428-A, punkt 89 flg., om vurderingen av hva som er reelle konsultasjoner og effektiv deltakelse i beslutningsprosesser, hvor Høyesterett legger til grunn at effektiv deltakelse i prosessen skal inkluderes i vurderingen av om det foreligger en krenkelse av materielle rettigheter etter SP artikkel 27, men hvor Høyesterett i denne saken kom til at det ikke forelå krenkelse. (dissens 4-1).

² Se Concluding observations Norway, CCPR/C/NOR/CO/7, punkt 36 og 37.

³ Se punkt 37 b)

menneskerettigheter i seg selv utgjør en av hovedutfordringene på urfolksrettens område nasjonalt.⁴

NIM mener derfor det er positivt at departementet fremmer lovforslaget om endringer i sameloven, og at det er oppnådd enighet med Sametinget om et forslag som også Sametinget kan slutte seg til. Dette er i tråd med de anbefalingene som FNs Menneskerettskomité kom med i 2018. Prosessen med å utforme dette lovforslaget om konsultasjoner er dermed i seg selv et godt eksempel på en konsultasjonsprosess som effektivt gjennomfører Norges folkerettslige forpliktelser på dette området. Samerettsutvalget foreslo en egen saksbehandlings- og konsultasjonslov, mens regjeringens lovforslag innebærer at kun konsultasjonsforpliktelsene lovfestes. Samerettsutvalget gjorde en grundig folkerettslig vurdering av konsultasjonsplikten og av saksbehandlingsregler som særskilt skal ivareta samiske interesser i sin utredning fra 2007. I løpet av de 12 årene som har gått siden lovforslagene fra Samerettsutvalget ble fremmet og de 14 årene konsultasjonsprosedyrene har vært praktisert i Norge har vedtakelsen av FNs erklæring om urfolks rettigheter i 2007, og nyere praksis fra Menneskerettskomiteen som tolker konsultasjonsplikten innhold medført større klarhet i hva som er konsultasjonsrettens innhold. Det er derfor etter NIMs syn viktig at lovforslaget som vedtas følges opp med tiltak for å ytterligere konkretisere konsultasjonsplikten innhold, særlig på kommunalt og fylkeskommunalt nivå. Internasjonalt har vi også nå et godt grunnlag for å vurdere konsultasjonspraksis fra andre land, såkalt «best practises» som kan brukes som modeller for gjennomføringen av konsultasjonsplikten.

NIM kom i 2017 med en anbefaling om å lovfeste statens urfolksrettslige konsultasjonsplikt, da vi anser at en slik lovfesting vil «kunne bidra til økt kjennskap til, og respekt for, menneskerettslige krav til konsultasjoner».⁵

3. Saker som er konsultasjonspliktige, lovforslagets § 4-1

Lovforslagets § 4-1 presiserer hvilke saker som er konsultasjonspliktige. NIM mener at merknaden til denne bestemmelsen er grundig og at den på en god måte redegjør for hva som ligger i at et tiltak «vil kunne påvirke» samiske interesser». I utgangspunktet skal alle saker som vil kunne berøre samiske interesser kunne være konsultasjonspliktige, men § 4-1 avgrensar plikten til i utgangspunktet å ikke gjelde saker om statsbudsjettet. Slik vi forstår det er denne avgrensningen av konsultasjonsplikten gjort på bakgrunn av praktiske årsaker, herunder restriksjoner knyttet til behandlingen av fortrolig informasjon om

⁴ Se NIMs Årsmelding 2017, s. 101, her peker vi særlig på at det fortsatt ikke er kommet oppfølging av lovforslagene fra Samerettsutvalget som gjelder anerkjennelse, kartlegging og beskyttelse av samenes rettigheter til land og vann sør for Finnmark, samt forvaltningsordninger som sikrer samisk innflytelse over ressursforvaltningen i disse områdene i tråd med ILO 169 og øvrig folkerett.

⁵ Se NIMs Årsmelding 2017, s.103.

statsbudsjettet. Hverken ILO 169 eller SP artikkel 27 inneholder en slik negativ avgrensning mot prosesser eller tiltak som får direkte betydning for de økonomiske rammene for urfolks kulturutøvelse. NIM ser at det kan være gode grunner til å også gjennomføre konsultasjoner i budsjettmessige saker som har betydning for utøvelsen av samenes selvbestemmelsesrett, og legger til grunn at det må vurderes i hvert enkelt tilfelle hvorvidt tiltaket er konsultasjonspliktig eller ikke. Det vises til at det er etablert egne prosedyrer for de budsjettmessige rammene for utviklingen av samisk kultur, og det forutsettes at disse er i tråd med folkerettslige standarder for urfolks rett til deltakelse i beslutningsprosesser i saker som har betydning for deres økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, jf. ILO 169 artikkel 7.

Bestemmelsen avgrensner også plikten til å ikke omfatte saker som er av generell karakter og som vil berøre hele samfunnet på samme måte. I merknadene til § 4-1 legger departementet til grunn at det i saker hvor det er uklart hvorvidt samiske interesser påvirkes direkte, «vil det være naturlig å ta utgangspunkt i Sametingets egen vurdering av hva som er en direkte påvirkning».⁶ NIM er enige i en slik tilnærming, da samenes selvbestemmelsesrett i stor grad utøves gjennom Sametinget som et folkevalgt, selvstendig organ med beslutnings og konsultasjonsmyndighet.

ILO har gjennomført en studie av erfaringene fra Norge når det gjelder konsultasjoner mellom Sametinget og statlige myndigheter. ILOs ekspertkomité (CEACR) som overvåker gjennomføringen av ILO-konvensjonene har pekt på to hovedutfordringer ved effektiv gjennomføring av konsultasjonsretten i nasjonal rett. Det første er at statene må sikre at konsultasjoner skjer før lovgivningsmessige eller administrative tiltak som sannsynligvis vil påvirke urfolk gjennomføres. Videre peker de på at statene må vedta lover som krever forhåndskonsultasjoner som et ledd i saksbehandlingen innen konsesjoner til utnyttelse og undersøkelser av naturressurser gis.⁷ Sistnevnte utfordring gjenspeiles også i den nylig ferdigstilte evalueringen av mineralloven. Utvalget som evaluerte mineralloven høsten 2018 mener det vil være grunn til å utarbeide særlige saksbehandlingsregler for varetakelse av samiske interesser i mineralsaker. De innspill utvalget har fått fra Sametinget og samiske organisasjoner viser klart at mangelen på klare saksbehandlingsregler oppfattes som et stort problem.⁸

4. Samiske interesser med konsultasjonsrett, jf. § 4-2

Konsultasjonsplikten gjelder for regjeringen, departementer, direktorater og andre underliggende virksomheter, lokale og regionale statlige organer, herunder fylkesmenn

⁶ Se Prop. 116 L, (2017-2018) s. 96.

⁷ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_534668.pdf

⁸ <https://www.regjeringen.no/contentassets/e9aea8a3cf974c1995dd1665e1ac0b12/innstillingevalueringminerallovsteversion.pdf> Se side 45.

jf. lovforslagets § 4-3 bokstav a. Også statsforetak og private rettssubjekter som utøver myndighet på vegne av staten vil omfattes.

Etter ILO 169 vil det ikke alltid være tilstrekkelig å bare konsultere Sametinget for å oppfylle konsultasjonsforpliktelsen. Lovforslagets § 4-2, jf. § 4-1 første ledd legger til grunn at både Sametinget, samiske institusjoner, rettighetshavere og representanter for ulike samiske interesser har en konsultasjonsrett i saker som vil kunne påvirke samiske interesser direkte. Hvem som er representative og hvem som har konsultasjonsrett på vegne av samiske interesser må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Sametinget vil etter § 4-2 alltid ha rett til å bli konsultert i saker som er konsultasjonspliktige. I merknadene til § 4-2 nevnes særskilt Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) som en samisk næringsorganisasjon som skal ha konsultasjonsrett i lov- og forskriftssaker, mens reinbeitedistriktene ved distriktsstyret (herunder også svenske samebyer med beiterett i Norge) normalt skal ha konsultasjonsrett i arealinngrepssaker som direkte berører dem. NIM påpeker at dette er et utgangspunkt, men at det f.eks ved større inngrepssaker og internt i reinbeitedistrikter vil kunne være påkrevd å konsultere rettighetshaverne på siida-nivå, og at det i enkelte lov- og forskriftssaker av stor betydning for reindriften også bør konsulteres direkte med reinbeitedistriktene, særlig i områder hvor distriktene ikke er medlemmer av NRL.

NIM påpeker at staten plikter å sørge for at representanter for samiske interesser har nødvendig menneskelig og økonomisk kapasitet slik at de er i stand til å ivareta sine egne interesser. Utvalget som har evaluert mineralloven viser til kapasitetsutfordringer som et problem, og peker på at det påvirker samiske organisasjoners interesse i å medvirke i prosesser som kan komme til å berøre deres interesse uten at de føler at de har tilstrekkelig mulighet for å vareta sine interesser.⁹ Samiske interesser skal kunne komme tidlig inn i aktuelle prosesser, og ha muligheten til å påvirke resultatet. For at dette skal være praktisk gjennomførbart er det viktig at konsultasjonsreglene er godt kjent for samiske næringsutøvere, organisasjoner, bygdelag etc. Det er også av stor betydning at informasjon om konsultasjonsreglene finnes på samiske språk, og at konsultasjonsprosesser er tilrettelagt for representanter for samiske næringsutøvere (samiske reineiere, samiske fiskere og utmarksbrukere ol) som i perioder er utilgjengelige på grunn av arbeid i felten. Etter lovforslagets § 4-5, andre ledd, om varsling av saker som kan bli gjenstand for konsultasjoner, bør det derfor ved tolkningen av hva som er «rimelig tid» for å svare på om en samisk part ønsker konsultasjoner i en konkret sak, tas høyde for at det må gis romslige frister tilpasset den samiske kultur.

Etter § 4-8 kan det ved forskrift gis nærmere bestemmelser om hvem som har rett og plikt til konsultasjoner og om gjennomføringen av konsultasjoner for de organene som nevnes i § 4-3. Det er naturlig at slike mer praktiske hensyn som ivaretar særegne forhold ved

⁹ Side 45 i utredningen, se note 8.

samisk næringsutøvelse, mer konkrete regler for hvem som skal konsulteres etc. reguleres gjennom forskrift.

5. Særlig om konsultasjonsplikten for fylkeskommuner og kommuner, jf. lovforslagets § 4-4

Lovforslaget presiserer i § 4-4 at fylkeskommuner og kommuner også omfattes av konsultasjonsplikten i saker om lokale forskrifter og andre beslutninger eller tiltak som vil kunne påvirke samiske interesser direkte. På kommunalt og fylkeskommunalt nivå skal «representanter for berørte samiske interesser» konsulteres. Sametinget har i utgangspunktet ikke en generell rett til å bli konsultert på lokalt nivå, men vil kunne ha konsultasjonsrett etter en konkret vurdering. Gjennomføringen av konsultasjoner på fylkeskommunalt og kommunalt nivå skal skje etter hovedprinsippene i sameloven, men det skal utformes en egen veileder for mer detaljerte regler for slike konsultasjoner. NIM peker på at det særlig på kommunalt nivå er viktig med konsultasjonsregler som er effektive og som sikrer samiske interesser, da mange offentligrettslige avgjørelser knyttet til tjenester og tiltak som gis lokalt, slik som barnevern, samiskopplæring, og beslutninger som kan påvirke samiske interesser direkte, kan være konsultasjonspliktige.

NIM påpeker at konsultasjonsplikten kommer i tillegg til de alminnelige forvaltningsrettslige regler, hvor forvaltningen ved tiltak som kan gripe inn i tradisjonelle nærings- eller leveveier av vesentlig betydning for samer har en plikt til å vurdere menneskerettslige sider ved et vedtak, blant annet de kumulative effektene ved et inngrep jf. SP artikkel 27.¹⁰

NIM mener at det vil være viktig i forbindelse med vedtakelse av konsultasjonsreglene i sameloven å gjøre en utredning av hvordan samiske interesser ivaretas gjennom de alminnelige forvaltningsrettslige reglene om utredningsplikt og konsekvensutredning, særlig på kommunalt nivå. Lovforslagets § 4-10 presiserer at konsultasjonsreglene vil gjelde ved siden av saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og sektorlovgivningens regler om ivaretagelse av samiske interesser, men proposisjonen inneholder ingen redegjørelse for erfaringer fra forvaltningspraksis og ivaretagelse av samiske interesser innenfor kommunal forvaltning. Det er i den senere tid avdekket tilfeller av grov systemsvikt på myndighetsnivå når det gjelder ivaretagelsen av samiske barns menneskerettigheter, og slike saker viser viktigheten av kommunenes ivaretagelse av menneskerettighetene gjennom sine tjenester, herunder til samiske individer og grupper.¹¹ Konsultasjoner på kommunalt nivå forutsetter også tydelige rammer for

¹⁰ Se blant annet OEDs vurdering i Kalvvatnan-saken:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/2cb371d9a0204b19a8a914ae830a62ee/vedtak-kalvvatnan.pdf>

¹¹ Tysfjord-overgrepssakene er et eksempel på hvordan svikt i kommunale tjenestesystemer kan føre til alvorlige konsekvenser for samiske barn, se Politiets rapport om overgrepssakene i Tysfjord,

hvordan uenighet mellom ulike samiske interesser skal håndteres, dette bør vurderes særskilt og bør følges opp i forskrift og i veileder på en egnet måte.

6. Uenighet om hvorvidt et tiltak er konsultasjonspliktig og betydningen av at det ikke oppnås enighet gjennom konsultasjoner

Lovforslagets § 4-6 angir at konsultasjoner skal gjennomføres i god tro og med formål om å oppnå enighet. Enighet er dermed ikke et absolutt krav. § 4-9 angir at brudd på reglene om konsultasjoner kan gi grunnlag for ugyldighet i samsvar med alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper. De foreslåtte konsultasjonsreglene gir ikke samiske interesser noen uttrykkelig rett til å påvirke utfallet av beslutningsprosesser, lovforslaget endrer dermed ikke på Sametingets myndighet. Ved vurderingen av om hvorvidt et tiltak er konsultasjonspliktig eller ikke, har departementet lagt til grunn at det er naturlig å ta utgangspunkt i hva Sametinget vurderer er en «direkte påvirkning» av samiske interesser. Dette er etter vår mening positivt og vil bidra til å sikre at Sametingets stemme blir hørt når det vurderes hvorvidt et tiltak vil være konsultasjonspliktig eller ikke.

Lovforslaget inneholder imidlertid ingen mekanismer for å løse saker hvor det ikke oppnås enighet mellom samiske interesser og statlige myndigheter. Slik erfaringene med endringer av reindriftsloven og mineralloven viser, vil det derfor være av stor betydning at konsultasjonsprosessene følger de minimumsstandardene som lovforslaget legger opp til, slik at samiske interesser gir en reell mulighet til å påvirke sluttresultatet.

Regjeringen viser til at erfaringene med konsultasjonsprosedyrene har vært positive. Selv om konsultasjoner ikke alltid bidrar til enighet, uttaler Kommunal- og moderniseringsdepartementet at «*konsultasjonsprosedyrene bidrar til mer kunnskap og økt forståelse for situasjonen og behovene i det samiske samfunnet. En god prosess gir bedre grunnlag for beslutningene, og kan bidra til at de aktuelle tiltakene treffer bedre og er enklere å gjennomføre.*»¹²

NIM har i 2017-2018 gjennomført en undersøkelse blant alle departementer og direktorater og Sametinget for å kartlegge omfanget av, temaer for og utfallet av konsultasjoner mellom Sametinget og statlige myndigheter i perioden 2005-2017. Svarene viser at det er gjort flere grep for å sikre effektiv gjennomføring av statens konsultasjonsforpliktelser. Likevel viser undersøkelsen også at det er ulik konsultasjonspraksis i ulike departementer og videre at konsultasjoner sjelden er tilstrekkelig for å oppnå enighet mellom Sametinget og statlige myndigheter. Undersøkelsen viser at det er særlig i arealinngreps- og arealforvaltningssaker at det ofte ikke oppnås enighet. Undersøkelsen viser videre at det i mange prosesser har vært

https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/voldtekt-og-seksuallovbrudd/sluttrapport-tysfjord_endelig.pdf

¹²<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtpalte/sporsmal-og-svar-om-lovfestingen-av-konsultasjonsretten/id2610973/>

uenighet mellom Sametinget og statlige myndigheter om hvorvidt et tiltak er konsultasjonspliktig. Gjeldende ordning med konsultasjoner er etter vårt syn et positivt tiltak som har bidratt til å oppfylle Norges forpliktelser etter ILO 169. Vår undersøkelse viser imidlertid at det er ulik praktisering av konsultasjonsforpliktelsene blant departementer og direktorater.

NIM har tidligere omtalt noen konkrete lovgivningsprosesser hvor det har vært uklart hvorvidt reelle konsultasjoner har funnet sted, og hvor en slik uklarhet kan føre til uforutsigbarhet for samiske parter med konsultasjonsrett.¹³ NIM anser at en lovfesting av regler for konsultasjoner vil kunne ha en positiv effekt ved at reglene blir mer tilgjengelige for de organene som er pliktige til å konsultere, samt at det kan bidra til å klargjøre forpliktelsens innhold slik at man får en større forutsigbarhet for alle parter.

7. Stortingets konsultasjonsplikt

NIM viser til at lovforslaget ikke fremmer forslag til regulering av Stortingets urfolksrettslige konsultasjonsplikt, av hensyn til arbeidsfordelingen mellom regjeringen og Stortinget. Departementet viser til at Stortinget selv bør vurdere om og hvordan konsultasjonsplikten for Stortinget bør reguleres. NIM ser at det ved noen særlige tilfeller vil være Stortinget som vil kunne være konsultasjonspliktig overfor samiske parter. Dette kan f.eks gjelde ved behandlingen av forslag til endring av Grl. § 108 om samenes rettigheter og i forbindelse med at Stortinget vurderer å gjøre større endringer i et lovforslag eller fatte vedtak som kan påvirke samiske interesser direkte. Stortinget gjennomførte konsultasjoner med Sametinget i forbindelse med endringene Stortingets justiskomite gjorde i forslaget til Finnmarkslov. Vi viser til departementets redegjørelse av denne problemstillingen i Prop. 116 L 2017-2018 s. 72-73, og anbefaler at Stortinget vurderer å vedta egne regler for urfolksrettslige konsultasjoner.

Vennlig hilsen
for Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter

¹³ NIM omtaler i Årsmeldingen for 2017 Tana-avtalen mellom Norge og Finland som et eksempel på en lovgivningsprosess hvor det var utydelig hvorvidt konsultasjonsforpliktelsene var oppfylt, se Årsmeldingen s. 101-103. NIM har også i vår temarapport om sjøsamenes rettigheter til sjøfiske kommet med anbefalinger om styrking av sjøsamenes rett til reell innflytelse i saker som har konsekvenser for deres rett til fiske, se Temarapport 2016, Sjøsamenes rett til sjøfiske, s.27 flg.

Adele Matheson Mestad

Fungerende direktør

Laila Susanne Vars

Fagdirektør

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.